

ADELHEID DUVANEL • Anyám kalapjára

SVÁJCI ÍRÓK

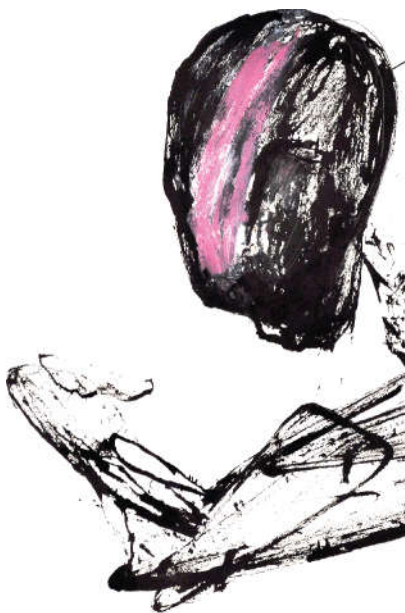
A sorozat mentora Werner Morlang
Sorozatszerkesztő Hajdú Farkas-Zoltán

A sorozat főtámogatója
schweizer kulturstiftung
prohelvetia

ADELHEID DUVANEL

A n y á m k a l a p j á r a

Fordította: Nádori Lília

A fordítás alapjául szolgáló mű
Adelheid Duvanel *Beim Hute meiner Mutter*
Nagel & Kimche, Zürich 2004

© Adelheid Duvanel jogutoda(i), 2012

A kiadás időpontjáig a jogtulajdonost nem sikerült fellelnünk, ezért a könyv eladásából származó jogdíjat elkülönített számlán gyűjtjük a jogosult jelentkezéséig. Amennyiben az utolsó példány értékesítéséig a jogtulajdonos nem jelentkezik, az őt megillető összegért, azt jótékonyági célra fordítjuk.

Grafikus Részegh Botond

ISBN 978-606-8351-21-6

© Bookart Kiadó, 2012
Magyar fordítás © Nádori Lília, 2012

A KALAP

Kaspar nem szerette, ha köd takarta a fák koronáját, és ha a virágok, akiknek száját befogta a szél, úgy lapultak a földhöz, mint halott madarak; a templomtornyok fölött kecskebukázó fényt szerette, a folyó táncoló hullámai, ahogy magukhoz szorították a hajók hasát, és persze a madarak hangos énekét. Gyerekkorában egyszer, legalábbis így emlékezett, egy szobában ült és evett, anyja pedig, akinek fején hatalmas kalap trónolt, percenként odalépett hozzá, hogy lássa, ízlik-e neki. Olykor, ha elsötétült az ég, elhallgatott a falióra és az ég fenyegetően belógott a szobába, fehér virágok repültek el az ablak előtt.

Egyszer, Kaspar már nem volt gyerek, denevér röpült be a szobába. Szeme szelíden fénylett, hangja a sátán orgonajátékára hasonlított, sárga volt a foga, mozdulatai idegnek, mintha táncot lejtene, mosolya tiszta, akár a reggeli ég. Így szólt: „Jó estét”, és engedélyt kért, hogy leülhessen. Fehér kenyeret evett, tejet ivott hozzá, és kinézett az ablakon a tágra nyílt szemű téli éjszaka körül kavargó hópelyhekre és a fákra, amelyek úgy nyúltak ki a földből, mint sebtében elkapart tetemek karjai. Az ablak nyitva állt, mert Kaspar folyton attól félt, hogy megfullad. Nyugtalanul figyelte a látogatót, még soha nem járt nála hozzá hasonló. (A városi közüzemek tisztviselőjének alkalmi látogatásait nem vette komolyan.) Megkérdezte: „Ki vagy?”, ami azt bizonyítja, hogy

igyekezett elnyomni magában veleszületett udvariasságát, amely szerint magáznia illett volna a denevért. Meglehet, ezzel akarta megtörni az idegenség, a valószínűtlenség varázsát, talán a munkát is ezért nem szakította meg, ezért formázta tovább az eladásra szánt női agyagfigurákat. Anyja a kályha mellett ült, ahol az újságját szokta olvasni. A kalapja rikítóan vörös volt, és igencsak magabiztosan pillantott ki alóla, nyilván jólesett neki, hogy fiával a kalap védelme alatt állnak. A denevér megköszörülte a torkát, az asztal fölé hajolt, és néhány szárnyas szóval illette az agyagfigurát, amelyen Kaspar éppen gondosan és szeretetteljesen dolgozott; és a figura egyszerre csak nőni kezdett, rozsdabarna haja lett, kék szeme, mosolygó szája, tündéri és mozgékony kezecskéje és lábacska. És mivel szégyellősnek tűnt, övé lett az a fehér csipkeruhácska is, amely épp akkor libbent be a szobába, mint egy kis hófelhő. Kaspar, aki nem értette, hogy voltaképpen mi történik, dadogni kezdett: „Milyen szép vagy”, és minden oldalról alaposan megnézte a csodát, mintha kétkedne tökéletességében. Miközben öntudatlan gyerekességgel egyik lábáról a másikra állt, anyja fölemelkedett a sarokban, ahol úgy ült, mint gomba az erdő mélyén, kinyitotta a száját, amelyet jócskán belepett a por, és kijelentette, hogy ez a figura most különösen jól sikerült, és hogy bizonyára drágán sikerül majd eladnia. Kaspar azt felelte, hogy: „Igen, mama”, mire a leányzó elmosolyodott, mert úgy tűnt, mintha nem is a fiú beszélne, hisz a nyelve meg se moccant a szájában. Kasparnak eszébe jutott, hogy addig úgy csókolta a nőket, mint különleges vadállatokat: hogy őket megszelídít-

se, önmagát megnyugtassa. Miközben ilyesféle és más, nem éppen kellemetlen gondolatok jártak a fejében, anyja kalapja inogni kezdett, meggörnyedt, mint hóember, akit végigsimogat a napsugár, megpuhult, cseppek gyűltek a peremére, majd lehulltak a padlóra, de Kaspar várakozása ellenére a kalap nem olvadt el, hanem fölemelkedett, és méltóságteljesen kiröpült az ablakon, aztán egyre magasabbra és magasabbra szállt, bele a fehér, kavargó égbe, ahol egy pillanatra megállt, vérvörös lett, akár a Hold, aztán kihunytt.

A denevér csöndesen elröpült, Kaspar meg zavartan, boldogságtól és csodálattól ittasan kézen fogta a lányt. Odakint az erdők kövér jegesmedvék módjára gubbasztottak, az ég dühödten dörömbölt a ház ablakain, odabent Kaspar anyja döbbenten állt a sarokban, és jóindulattal vegyes rosszszállással azt dünnyögte, hogy: „Fiam, fiam, micsoda különös dolgok ezek – kérdés, hogy a javunkra válnak-e.”

Évekkel később, amikor anyja, aki soha nem tudta kiheverni kalapja elvesztését, meghalt, Kaspar pedig fiatal feleségével napfényesebb országba költözött, ahol a zivatarok vígan doboltak a kövér fákon, aranylott a köd, és a szelek szerelmesen suttoztak, ahol a virágok feszes selyemruhát öltöttek a tánchoz, és naphosszat daloltak a madarak, megesett, hogy az ifjú férj egy beszélgetés kellős közepén hirtelen az égre nézett, és fogadkozni kezdett: „Anyám kalapjára esküszöm”, mint ahogy mások azt mondják: „Istenemre”. Szavajárásán mindenki csodálkozott, csak felesége kacsintott rá cinkosan, mintha ő többet tudna, mint a többiek – ám a denevérről voltaképpen éppoly kevés fogalma volt, mint hitvesének.

EZ A HELYZET, ISTENKÉM

Harmincötödik születésnapján Emil Knacks azzal a kérréssel fordult papjához, hogy nevezze meg azt a szüzet, aki megérdemelné, hogy Knacksné legyen belőle. A pap – ideges úr, prédikációit a következő vádaskodó szavakkal kezdte: „Hányszor mondta már a papotok, hogy...”, mire a gyülekezet a szokásos dörgedelmet várva, büntudatosan meghúzta magát a padsorokban – egy Lisa nevű kisasszonyt kezdett dicsérni. „Egy fűszerüzlet tulajdonosa”, suttogta, „mindig ott van a reggeli misén, soha nem látták férfitársaságban, és mellesleg nem éppen vagyontalan.”

Emil sokáig azt hitte, hogy örök vesztes, mivel abbeli kísérletei, hogy jövedelmező szakmát tanuljon, sorra kudarcba fúltak. (Ez akkor kezdődött, amikor a kereskedelmi iskola záróvizsgáján, midőn késve, kifulladásra, mandolinnal a hóna alatt – meg akart tanulni mandolinozni – „Buenos Aires, Messieurs”-vel köszöntötte a vizsgabizottságot „Bonjour, Messieurs” helyett, azóta úgy tűnt, hogy minden balul üt ki. Nem vált be sem kereskedőnek, sem fodrásznak, sem utcaseprőnek, sem irodai alkalmazottnak.) De mostanra kezdett megjönni az önbizalma, műfogsorok fehérítésével kereste kenyerét, amiből nem tudott ugyan kacsalábon forgó palotát vásárolni, de legalább biztosítva volt rendszeres jövedelme; szabadidejében novellákat írt, egyiket-másikat ki is nyomtatták az újságban. Továbbá, bármily

sajnálatos, apja volt egy törvénytelen fiúcskának, aki gyerekotthonban élt. Emil időnként meglátogatta és vitt neki ajándékot. A gyerek anyja, egy komolytalan perszóna, nem törődött fiával. Emil már a megismerkedésük utáni második estén bevallotta Lisának a fiát, és mivel tudta, hogy Lisa tragikus szerepeket játszik egy amatőr színtársulatban, attól tartott, színészi temperamentuma elragadja, karját szét-tárja és a felháborodás sikolyait fogja hallatni, de Lisa csak lehajtotta a fejét. Néhány évvel idősebb volt Emilnél, és egy leánycsapat vezetése is rá volt bízva: a lányok egyenruhát viseltek, sokat kirándultak, morzézta, és bonyolult csomókat kötöttek mindenféle kötelekre.

Emil soha nem érzett késztetést arra, hogy kedvező fényben tüntesse fel magát menyasszonya előtt; nem gyakorolt a tükör előtt csábító, tipikusan férfias gesztusokat, és szellemdús társalgásra sem törekedett. Nem öltözködött gondosabban, mint máskor – csodálkozott is hanyagságán, mi több, nyugtalanította e tény. Mélabús pillanataiban olykor-olykor eszébe jutott Sonja, fiacskája édesanyja, aki valahol külföldön élt, és akinek egyik vallomását – „Annyira szeretlek, hogy legszívesebben megszülnélek” – elragadtatva följegyezte, hogy majd idézhesse valamelyik tervezett elbeszélésében. (Komor történetek voltak ezek bukott lányokról, nagyvárosokról, aszfaltról és neonfényekről.) Föltette magának a kérdést, vajon szereti-e Lisát. Lisa nem volt szenvedélyes, cserébe egészséges, mint a makk, amit többször is kihangsúlyozott. Magas, erős testalkatú, sápadt lány volt, világoskék, kissé dülledt szemmel és hirtelenszőke, rövide

nyírt hajjal. Emil cingár volt és színes ruhákban járt, amiért ismerősei „Papagájnak” nevezték. Sovány, ideges keze úgy röpködött, mint falevél a szélben. Férfi mivoltát állán sarjadó vöröses szakállkája és házasságon kívüli fiacskája hitelesítette. Nem is akármilyen férfi, erről szentül meg volt győződve, hanem jó ízlésű és különleges jellemű. Az utcán mindig egy bőrmappa volt a hóna alatt, mintha ezzel akart volna aláhúzni vagy bizonyítani valamit. A mappa novel-láit és egy éve megkezdett, befejezésre váró önéletrajzát tartalmazta. Lelke fogékony volt a romantikára, és gyerekesen önfejű vallásosság jellemezte. Egy alkalommal, néhány nappal karácsony előtt, éppen Lisa szobájában ülve teát szürcsölt, hirtelen kijelentette, hogy ha gazdag lenne, szívesen kikocsizna naponta egy hatlovas hintón. Pénteken legyenek feketék a lovak, húsvétkor meg világraszóló ün-nepséget rendezne. Máig is emlékszik Lisa zavart pillan-tására, amely szavait követte. Ezek után Emil megállapí-totta magában, hogy Lisa teljesen érzéketlen a művészetek iránt. Félhomály volt éppen, és havazott. A pelyhek kerek, zsenge ujjhegyeikkel az ablaküveget simogatták, s az ad-venti koszorú gyertyáit elgörbítette a szinte elviselhetet-len forróság, fehér, térdeplő apácákra hasonlítottak. Lisa később kiállt az erkélyre, a karácsonyra váró fenyőfa mel-lé, hogy integessen a legénylakása felé tartó Emilnek. A fi-únak úgy tűnt, hogy Lisa olyan, mint az a fenyő, élete leg-nagyobb eseményére vár, és ettől a gondolattól elérzéke-nyült, némi haragot, félelmet érzett, de büszke is volt, és erősnek érezte magát.

Ahogy kilépett Lisa lakásából, megállt a havazás. A fagy fehér, hegyes vállával az utcának feszült. Menet közben furcsa látomások röpködtek körülötte. Maga előtt látta Lisát, amint megparancsolja neki, hogy lépjen föl egy gipszta-lapzatra, amelyet a lány még kisiskolás korában öntött. Aztán térdre borult előtte és magasztalta, de előbb megkérte, hogy ne fordítsa kifelé a lábfejét. Mire ő azt válaszolta, hogy ez a rossz szokása gyerekkora óta megvan. Akkoriban ugyanis apja járását próbálta utánózni, a rettegett iskolaigazgatóét, akit erős szénanátha gyötört, és akit a gyerekek „lúdtalpas indiánnak” csúfoltak a háta mögött. (Emil anyjának üveg-szeme volt, Bello kutyájuk pedig folyton berekedt. Emil meg kicsit szégyellte magát unalmasan kicsattanó egészsége miatt.) Fekete, vastagon bebugyolált alak bukkant elő a sötét-ből. Ahogy közelebb ért, Emil felismerte barátját, Josephet, a tagbaszakadt fickót, aki nem fogacskákat pemzlizett, hanem telefonpóznákat festett. Már jó pár szombat estét töltöttek együtt a kocsmában. Joseph biccentett, és gratulált a közelgő esküvőhöz, azután meg kifejtette: úgy látszik, a papnak mi sem természetesebb, mint hogy keze egyetlen intésével, nyelve egyetlen csettintésével kiszolgáltassa Emilt a jó- vagy a balsorsnak, lévén hogy Emil az ő ma-gasságos lelkiatyai szemében pusztán egy báránka.

Emil az agglegény Josephet már hetek óta nem kereste föl, és érezte, hogy barátja neheztel rá, ezért meghívta egy pohár borra a lakására, mert éppen odaértek a ház elé. Az éjszaka rájuk terítette lobogó, fehér köntösét. Éles szél fújt. Joseph a fejét rázta, és rosszkedvűen csak annyit mondott,

egy asszony sosem pótolhatja két jó barát beszélgetéseit, de Emil választott, és ezzel az ő barátságuknak immár vége. És hogy emlékszik-e még Emil, hogyan akarták ketten megváltani a világot. Emil emlékezett. Hitt Istenben, és meggyőződése volt, hogy a Teremtő azért alkotta tökéletlenre az embert, hadd dolgozzék saját tökéletességén, ám ő úgy érezte, hogy gyerekkorában tökéletesebb volt, mint most. Mert gyermekként még szeretett. Rendkívül jól emlékezett egy nála kisebb, sovány fiúcska iránti szeretetére, aki minden apróságon elsírta magát. Most úgy érezte, szíve halott, s ha néha megsimogatta egy gyereknek vagy egy állatnak a fejét, ezt csak a véletlen sóvárgás számlájára írta. Emil könnyen befolyásolható ember volt, s mivel tudta ezt, merev egykedvűséggel vértette föl magát minden befolyás ellen. Hasonlított azokhoz az állatokhoz, akik halottnak tettetik magukat, ha veszélyt éreznek. Önmagát alázatosnak tartotta. Istent pedig fénynek egy útvesztővel teli, áthatolhatatlan, sűrű erdőben, amelyben a fény legföljebb menekülő őz szemében, vagy patak hullámain csillan fel. Olykor-olykor eljárt a templomba, főleg este, a hangulat kedvéért.

Búcsút vett barátjától, akinek szavai enyhe szorongással töltötték el, magányosan felkapaszkodott sötét, hideg lakásába, és fogvacogva ágyba bújott. Eszébe jutott, hogy gyerekkorában fontos események előtt mindig felszökött a láza. Emiatt soha nem vehetett részt az iskolai kirándulásokon vagy a színházlátogatásokon. Azon tűnődött, vajon hallucinált-e, vagy valóban Joseph-fel találkozott, és sokáig nem tudott elaludni. Árnyak fonták körül a szobát:

szürke levelű növények. Hirtelen Sonját pillantotta meg az ágy lábánál. Fekete ruhát viselt, magasabb és karcsúbb volt, mint ahogyan emlékezett rá, arca szomorú volt és öreg. Kinyitott egy dobozt, a nevető Lisa ült benne, vörös kanapén, domborodó pocakkal.

Ébredéskor Emil nem érezte jól magát, mégis fölkel, mert szerette próbára tenni akaratát – a meggyőződése szerint gyenge akaratát. Karácsonykor, eljegyzésük napján, képtelen volt fölkelni. Alumíniumszínű reggel tapadt az ablaküvegre. Lisa gyümölcsöt és könyveket hozott neki, meg egy fából faragott sünt, csinos kis játékszert, ami könnyekig meghatotta Emilt. A lány fenyőágakkal és gyertyákkal díszítette föl a betegszobát. Joseph is meglátogatta, hozott egy üveg bort. Szóval sem említette azt a bizonyos esti találkozást, Emil pedig nem mert rákérdezni. Lisa tartózkodóan, szinte ellenségesen viselkedett Joseph-fel. Miután a jó barát elbúcsúzott, Lisa leült az ágy szélére. Emil próbált elfogulatlannak mutatkozni, de valami furcsa szorongás fogta el. Mintha Lisa megváltozott volna: nyugtalanítónak, kiszámíthatatlannak tűnt, Emil azon sem lepődött volna meg, ha a lány hirtelen kést ránt elő, hogy megölje. (Eszébe jutott, hogy már korábban is szenvedett hasonló képzelgésektől, például tökéletesen ártalmatlan járókelőkben vélt veszedelmes ellenségeket felfedezni. Egyszer meg látta magát a parkban, ahogy magányosan ül egy padon. Az álomkép csak néhány pillanatig tartott, de rendkívüli módon felzaklatta.) Csöndes, búskomor karácsonyestéjük volt, mintha nem is újszülött gyermek feküdne a jászolban, amelyet Lisa állított

fel (olcsó, áruházban vásárolt pásztorok és királyok bamba, merev mosollyal), hanem holtfáradt aggastyán.

A rá következő napokban – egyfolytában havazott, olyan sűrűn, hogy még az autók és a villamosok sem jártak, és az emberek sítalpon közlekedtek – Emilt elővette valami ideges köhögés, fejfájásra és gyomorgörcsökre panaszkodott, és hol azt hitte, agytumora van, hol gyomorrákra gyanakodott. Lisának oda kellett vinnie a lexikont a betegágyhoz, hogy Emil hosszan tanulmányozhassa a különféle betegségeket, újabb és újabb tüneteket fedezve föl önmagán. Aztán megsértődött, mert az orvos megnyugtatta, hogy csak influenzás. Takaróján feküdt mappája elbeszéléseivel és megkezdett önéletrajzával; olykor kivett belőle egy-egy lapot és beleolvasott. Mélabújában a gyerekkoráról szóló részt szerette a legjobban, hogy rendkívül becsvágyó volt, és már háromévesen sem tudta elviselni, ha mások ügyesebbnek, okosabbnak, sikeresebbnek látszottak. Szülei mesélték, hogy kisfiú korában egy cirkuszi előadás után – véletlenül éppen nem lázasodott be – kipróbálta a fejen állást, a labdával zsonglőrködést, a kézen járást, és a sikertelenség miatti dühében zokogni kezdett.

Megpróbált visszaemlékezni a Sonjával folytatott beszélgetésekre. Sonja egyszer azt mesélte neki, hogy szíve szerint soha nem menne férjhez, lenne viszont egy nagy, kertes háza, és meghívná magához az összes érdekes férfit, akik mindannyian anyává tehetnék őt. Majd élénk szavakkal a házat és kertet benépesítő gyerekeiről kezdett beszélni, hogy lennének köztük félénkek és vakmerők, csinosak

és csúnyácskák, gorombák és élénk fantáziájúak. Aztán ránevetett Emilre, és esküdözni kezdett, hogy a tőle származó gyerek lenne a kedvence. Emil szerette Sonját, de Sonja kinevette őt kendőzetlen féltékenységeért. Miután megszületett a gyerek, megszökött egy énekessel, vagy egy kérekpárversenyzővel, a fiú nem ismerte a részleteket.

Emil soha többé nem épült fel. Húsvét előtt lebénult a lába. Lisa bérbe adta a boltját és odaköltözött hozzá, hogy ápolja a beteget, aki ekkortájt különböző szemüvegekkel próbálkozott, mert attól félt, hogy megvakul, és szentül meg volt győződve róla, hogy egy jó szemüveg megóvná ettől a szörnyű sorstól. Újabban sokat imádkozott, de fennhangon elmondott imái inkább önmagával folytatott beszélgetéseknek tunktek, amelyekben igazát bizonygatta. Lisa gyakran hallotta, hogy: „Ez a helyzet, Istenkém”, sajnálkozó, már-már könyörgő hangfekvésben. Emil orra lilásra színeződött, arca vörös, nyirkos foltta homályosodott a sűrűn kortyolt olcsó pálinkától, amelyet Joseph hordott neki – Joseph esténként hosszú órákat töltött az ágya mellett. Végtelen vitákba merültek, mint hajdanán. Nyitva volt az ablak, odakint csicseregtek a madarak, úgy ültek a nagy gesztenyefa leveleinek tövében, mint gondoskodó tyúkanyó szárnyai alatt. Lisa meg egyre inkább ahhoz a szomorú fenyőfához hasonlított, akit megfosztottak élete fénypontjától, a karácsonytól, de azért lelkiismeretesen elvégezte a munkáját, elnézte, hogyan zsugorodik a vagyona, ugyanúgy eljárta a reggeli misére, és sajnáltatta magát. Soha többé nem lépett színpadra, lemondott a leánycsoport ve-

zetéséről is. Ellenben néha látták a moziban, ahová korábban soha nem járt. A szerelmesfilmeket kedvelte, és gyakran megesett, hogy amikor kivörösödött szemmel hazaérkezett, az előszobában vagy a konyhában heves zokogás fogta el. Jajgatva borult asztalra, székre, vagy dőlt a falnak. Emil keserűen reagált menyasszonya kitöréseire, néha anyyira felidegesedett Lisa szenvedő arcától, hogy hozzávágta a lexikont, a kéziratait, a – szerencsére húroztatlan – mandolinját, sőt néha még a pálinkásüveget is. És ha dühe elcsitult, felsóhajtott: „Ez a helyzet, Istenkém.”

A SZOKÁSOS NAGYMOSÁS

Ha meg akarom rajzolni annak a fiatal nőnek az arc-képét, akiről ez a történet szól, különös színeket kell használnom; ne legyenek rikítóak, de bágyadtak se, inkább ragyogjanak, de bizonytalanul, egyszóval: legyenek érzékenyek. Csakhogy én nem vagyok festő. (Majdnem az lettem, de annak idején az iparművészeti iskolában, amikor gyermeki bizalommal elébük tártam ebbéli kívánságomat, tanáraim, talán csak szarkazmusuknak engedve közölték velem, hogy jellemem – figyeljünk, a jellemem, nem a tehetségem! – kevéssé tesz alkalmassá erre a pályára. Hosszan elgondolkoztam ezen a megjegyzésen, melyet írásban juttattak el hozzám, de nem lettem tőle okosabb.) Mivel jellemem kevéssé tesz alkalmassá arra, hogy megrajzoljam valakinek az arcképét, hozzászoktam, hogy szavakkal fessek le az illetőt. Nem ismerek túl sok szót. Van ugyan három lexikonom, ezeket ajándékba kaptam, meg egy idegen szavak szótára, szintén ajándék, ezeket viszont soha nem használtam írás közben, mert rendkívül bosszantana, ha olyan szavakkal élnék, amelyek nem részei szókincsemnek. No de nem magamról akarok beszélni, hanem erről a fiatal nőről.

Klarának hívják, egy bérház földszintjén lakik. Nem túl erős testalkatú, mégis szorgalmasan, magát nem kímélve látja el háztartását. Van egy kisfia, aki azon a napon, amikor történetünk játszódik, éppen a járókában ült, és egy kis

dobozzal játszadozott. Klara megmutatta neki, hogyan kell levenni a skatulya fedelét, de azonnal meg is bánta, mert a kicsi, aki addig elégedett volt, sírva fakadt és elkezdte feléje nyújtogatni a dobozkát, mert nem tudta visszatenni a fedelét. A szomszédos szobában (a lakás kétszobás, és van egy hosszú, keskeny, sötét folyosó is) Klara hitvese, aki a színházi zenekarnál volt alkalmazásban, egy új dalt gyakorolt. Ezek egytől-egyig szerelmes dalok voltak, és egyik se a „Klarához”, hanem a meghatározhatatlan „A kedveshez” címet viselte, ami kissé nyomasztja Klarát. Az ablakon túl uralkodó pompás hangulat ellenére nem volt túl jó a kedve, de még mielőtt idegessége okát elárulnám, hadd mutassam be az említett kinti hangulatot, mert ez is hozzátartozik a történethez: virágzó kertek, kertajtókban pletykálkodó asszonyok, egy kedves öreg, füzetkéket osztogató néni, pecázásból hazatérő férj, kacagó, sivalkodó gyerekek – a Nap pedig, mintha orvosi utasításra tenné, gondosan-egyenletesen adta oda magát mindannyiuknak, megérintette az orrokat, a madarakat, és a gyerekkekcsik fogantyúját, amelyeket szépeknek tűnő, mosolygós anyák tologattak. Klaránál nagymosás volt; odakint abroszok, szalvéták, zsebkendők és még ki tudja, hányféle kendő lobogott a szélben. Gregor, a kisfia sírt, Max, a hitves, tiszta erőből énekelt. Klara az ablaknál állt, és nagy, kék szemével (sötétkék szeme mintha árnyékokkal töltekezne) a szárítókötelet bámulta. Észrevett valamit, amitől egész testében megremegett: egy pelenka és egy párnahuzat között a legnagyobb természetességgel kottafejekkel teleírt papírlap lengedezett, férjének

egyik dala, címe: „Klarához”; csuromvizes volt, de látszott rajta, hogy nagyon igyekszik megszáradni. Elképesztő, féltelmes és megmagyarázhatatlan volt az egész, akárcsak az iparművészeti iskola egykori tanárainak levele. Ráadásul nyár volt; álmatag, révedező nyáreste. A terebélyes fák már aludtak, leveleik úgy remegtek, mint lezárt szemhéjak. Egy madársereg a közeledő autó elé vetette magát, az autót vezető hölgy azonnal megállt, kiszállt és körülnézett. Amikor megpillantotta Klarát az ablakban, elkacagta magát, és a különös kottalapra mutatott. Itt most meg kell említenem, hogy én voltam az autós hölgy, és hogy a magát mosott ruhának álcázó, „Klarához” címet viselő kottalap valójában nem is létezett – ez azért mégiscsak túlzás lett volna. Csak azért festettem ide, hogy élettél töltssem meg Klara nagymosását – színekkel? Vagy talán szavakkal? Már nem emlékszem.

Klara megkönnyebbült sóhajjal fogadta a kottalap nemlétét, vagyis hogy szokásos nagymosását nem zavarta meg holmi álomkép. Olyan nő volt, aki moziban vagy regényekben szerette átélni a kalandokat és a hőbortos eseményeket, ám saját négy fala között nem lehetett ijesztő a világ; mindennek olyannak kellett lennie, hogy senki se féljen, még a kanárimadár sem.

Ötvenhét változat egy önarcképre

Adelheid Duvanel tárcanovelláinak alakjai – helyzetük, nemük, életkoruk minden különbözősége ellenére – ugyanazt az emberi esszenciát mutatják fel más-más alakban. Noha kevés kivétellel felnőtt emberek, úgy lépnek elénk, mint az árvagyerekek, akiket kilöktek a felnőttek világába. Jóformán semmijük sincs, csak gyermeki fantáziabirodal-muk és a beilleszkedés esélye nélküli ember kikezdzhetetlen szabadsága.

A Duvanel-novellák felnőtt árvagyereke magányos és szegény. Emberi kapcsolatai sivarak, egyoldalúak, csalódásokkal és sérülésekkel terheltek; külső élete eseménytelen. Alárendelt szerepet vállal a magánéletében és a munkájában egyaránt. Kívülálló. Alárendeltsége, alkalmasint megalázottsága és kívülállása azonban olyan mélységű, hogy onnan már csak a fantázia al- vagy túlvilágába vezet út – és éppen ebben a mélységben képes megadni az igazi szabadságot. Sérült, és sérülésének oka, de még inkább következménye – viselkedésének különössége, különcsége – megfejthetetlen a környezete számára. És mivel a „felnőttek” nem értik őt, az infantilizmust és a passzivitást választja. Lelki és társadalmi elszigeteltsége, árvaság-élménye nehezen, vagy egyáltalán nem kommunikálható, ezért lemond a beszédről; vagy ha beszél, csak töredékekben és szimbólumokban tud megnyilvánulni, mint a kisgyerekek. Lemond arról is, hogy alakítsa az életét,

hogy egyengesse saját boldogulásának útját. Ugyanez a paszszivítás azonban értelmezhető radikális szabadságként is: az „árvagyerék” nem teljesíti a felnőtt személyiséggel szemben támasztott elvárásokat. Nem fejlődik, nem szocializálódik. És mivel fejlődésre nincs esély, a Duvanel-novelláknak nincs is a szó hagyományos értelmében vett történetük, s a novellára klasszikusan jellemző fordulat is rendre elmarad.

A külső sivárság és belső szabadság színtere a szoba. Duvanel figurái zárt terekben, többnyire szegényes, ódon lakásokban vagy egyetlen szobában élnek meg külső életük sivárságát és belső életük különös, zegzugos szabadságát. Ha mégis kimozdulnak, idegen, hideg városi térben ténferegnek, de elég nekik egy napsütötte háztető, hogy felragyogjon a lelkükben őrzött fantáziavilág.

Az *Anyám kalapjára* ötvenhét novellájában ennek a magányos, szabad gyermeknek ötvenhét alakmásával találkozunk. A kötetet Peter von Matt svájci író, irodalomtudós, kritikus állította össze, részben az író előző korábbi kötetében, részben a *Basler Nachrichten* hasábjain megjelent tárcanovelláiból, Adelheid Duvanel fájdalmasan korai halála után nyolc évvel. És az alakmások a maguk gyengeségében, elesettségében annyira erőteljesnek bizonyultak, hogy komoly kritikusok vélték kiolvasni belőlük az író önéletrajzát. Egy kevésbé körültekintő kritikus még le is írta, hogy Duvanel árvaházban nőtt fel.

Adelheid Duvanel valójában jómódú polgári család legidősebb gyermekeként, Adelheid Feigenwinter néven született 1936-ban, Baselben. Csodagyereknek számított: raj-

zai, festményei és írásai elkápráztatták, egyúttal nyugtalanították is a rokonságot. A zárkózott, csöndes kislány, aki odaadón és lelkiismeretesen felügyelte kisebb testvéreit, inkább élt saját fantáziavilágban, mint az őt körülvevő valóságban – és tartózkodása nem volt alaptalan. Bár szülei jóindulatúan figyelték és tőlük telhetően támogatták művészi törekvéseit, személyiségének kibontakoztatására tökéletesen alkalmatlan társadalmi minták és elvárások alapján próbálták nevelni. Tízéves volt, amikor a család a tágas kerttel, pincével és egyéb vadregényes zugokkal bőven ellátott, de nehezen kezelhető házat kényelmes, praktikus városi otthonra cserélte; ráadásul a lakáscsere időszaka egybeesett Adelheid egyéves internátusi tartózkodásával. Az új lakásba egy néma, traumatizált kislány érkezett. Hamarosan sor került az első pszichiátriai beutalásra. Adelheidet skizofréniával kezelték, mai szemmel brutális módszerekkel. Hogy mégis vissza tudott térni a családba és a polgári világba, felér egy kisebbfajta csodával. A szülői jóindulat következő katasztrofális melléfogása egy megkezdett, majd kudarcba fulladt képzés volt a baseli iparművészeti iskola textilfestő szakán. Talán azt gondolták, ha már „szereti a szépet”, tanuljon olyan mesterséget, aminek később, háziasszonyként és családanyaként hasznát veszi...

A magányos, félszeg Adelheid egyetlen cinkosa, barátja, megértő társa már kora gyermekkorától öccse, Felix Feigenwinter volt. Az írónak induló, majd az újságírás valamilyen biztosabb kenyerét választó Felix vezette be őt a baseli művészvilágba; ő ismertette össze Joseph Duvanel festővel

is, aki indiai-angol édesanyjától örökölt egzotikus vonásaival és zabolátlanságával azonnal levette a lábáról a nála néhány évvel idősebb Adelheidet. A mesebeli indiai herceg, aki kiszabadítja Hamupipóké a nyárspolgári világ szorításából, végül nem hozta el a lánynak a mesebeli feloldást. „Joe” Duvanel, a baseli művészvilág közkedvelt alakja a házasságban igazi despotának bizonyult. Utólag visszatekintve egyértelműnek látszik, hogy Adelheid, aki festőként és íróként egyaránt ígéretes tehetségnek indult, miért kötött ki végül az írói pályánál: a házaspárnak csak egy festő tagja lehetett, Joseph Duvanel.

Az 1960-as évek elején a pályakezdő írónő Judith Januar álnéven kezdett tárcanovellákat publikálni a *Basler Nachrichtenben*. Philipp Wolff-Windegg, az újság főszerkesztője fedezte föl tehetségét, és pártfogolta kezdettől fogva. Adelheid édesapja „kis történetecskéknek”, *Gschichtli*-knek nevezte ezeket a valóban igen rövid novellákat, ám a kicsinyítő képzőből kihallható lenézés mélyen bántotta Adelheid érzékenységet. A *szemüveg múzeum* című, jelen kötetben is olvasható novella kulcsszöveggként is olvasható, amennyiben Adelheid Duvanelnek és édesapjának bonyolult kapcsolatáról akarunk megsejteni valamit.

Adelheid Duvanel házassága hamarosan megromlott, majd felbomlott. Adelheid egyedül maradt kislányával, aki fiatal felnőttkorára drogfüggő lett. Joseph Duvanel 1986-ban öngyilkosságot követett el. Ekkorra már Adelheid a svájci irodalmi élet megbecsült szerzőjének számított. Kötetei jelentek meg, díjakkal honorálták, felolvasásokra hív-

ták. Ám nem adatott meg neki a kései siker öröme. AIDS-beteg lányát és annak szintén beteg kislányát kellett ápolnia, nap mint nap meg kellett küzdenie a drogszcéna fenyegető alakjaival és egyéb, a drogfüggőséggel együtt járó mindennapi borzalmakkal.

Adelheid Duvanel 1996 nyarán vetett véget életének.

Történetei az elképzelhető legsűrűbb szövésű anyagból vannak. Egyetlen fölösleges szót sem találunk bennük. Közhely egy novellával kapcsolatban, de Duvanelnek valóban sikerül egy rövid, vázlatrajz-szerű jellemzésbe, egy lelki- vagy testi állapot rögzítésében egy egész életet bele-sűríteni. Így aztán történetre a szó hagyományos értelmében, azaz fordulatra, csattanóra voltaképpen nincs is szükség, hiszen a történet maga nem több, nem kevesebb, mint a főszereplő élete.

A hamisítatlan duvanel-i alak senki konszenzusát nem keresi. Nem védekezik; elesettségében, gyerekességében, kiszolgáltatottságában, örületében találja meg önazonosságát. Adelheid Duvanel pedig soha nem árulja el alakjait: a legmagányosabb, a leggyámoltalanabb is megőrzi emberi méltóságát.

Nádori Lília

TARTALOMJEGYZÉK

A kalap	5
Ez a helyzet, Istenkém	9
A szokásos nagymosás	21
Irány a tenger	25
Victor, a kakas	31
Felhők	33
Georg	35
A zongora	39
Elindulni három plüssmajommal	43
Leo	47
A szomszédasszony	55
Szemüvegmúzeum	57
Az angyal	63
Lovag	69
Az idegen	73
A fénykép	77
A fésű	79
Találkozás	81
Ablakos történet	85
Európa első betontemploma	89
A rend	93
Magány	95
Skatulyában	97
Willibald	99

Az autó	103
Ernesto	105
Meggyötört virágok	107
Az ajándék	109
Még nincs minden elveszve	111
Rablás	113
Ez van, ezt kell szeretni	115
Verena	117
Marietta	121
Első a kötelesség	123
Éva és Ruth	125
Chantal	127
Szilaj kacagás	129
Megvásárolt álmok	131
Különbejáratú életünk	133
Végső haladék	135
Tél tavasszal	137
Christa	139
Stefanie	141
Csönd	143
Gyűlöltem őt	147
Az élnetlenség joga	149
Philo és a hegedűs	151
Nyakbavaló	155
Richard	159
Menedék	163
Tisztaság kell a senyvedőnek	165
A macska	167

Ronald állomása	169
Az aranyóra	173
„Túlhajszott titkárnő”	179
Frau Leisegang birtoka	181
Az utolsó tavasz	183
 Ötvenhét változat egy önarcképre (<i>Nádori Lídia</i>)	 185

A kiadásért felel a Bookart Kiadó igazgatója
Megjelent 12¼ ív terjedelemben Arno betűtípussal szedve
90 g-os Munken Print Cream papíron
Szerkesztette Hajdú Farkas-Zoltán
Tördelő Hajdú Krisztina
Korrektor Mihály Emőke
Műszaki vezető Császár Csilla
Készült a csíkszeredai Alutus Rt. nyomdájában
Felelős vezető Hajdú Áron igazgató